

Через глибокі дослідження малознаних історичних фактів зображено складний шлях роду Вишневецьких до здобуття королівської корони. Вадима Михайловича Роїк найбільше зацікавила сюжетна лінія, пов'язана з Лубнами, зокрема, про рід Вишневецьких, про Єремію Могилу і, особливо, про Раїну Могилянку, тому що Віра Роїк в книзі «Мелодії на полотні» дещо розповідала про Раїну. І він шкодував, що за життя матері нічого в неї не запитав про цю історичну особистість [4].

Лубни – ровесник хрещення Київської Русі, і у вересні 2012 року урочисто відзначалося 1025-річчя з часу його заснування, а також 70-та річниця визволення від німецько-фашистської окупації. У рамках цих урочистостей 19 вересня в Лубнах на будинку по вулиці Пушкінській, де проживала родина Роїк по грудень 1944 року, було встановлено меморіальну дошку, присвячену Герою України Вірі Роїк. Її автор – скульптор з Волині Ірина Дацюк.

І вихід книги Ольги Хало «Корона Вишневецьких», і відкриття меморіальної дошки Вірі Роїк належать до подій, які яскраво показують, як у Лубнах бережуть все, пов'язане з його історичним минулим, сприяють правдивому відтворенню і вписують нові сторінки, виховуючи в сучасних поколіннях почуття людської гідності.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Настіна В. Віра Роїк: Я залишаю вам свої скарби. // Кримська світлиця. – 2014. – № 18.
2. Роїк В.С. Все, що робив у житті, повторив би знову. // Кримська світлиця. – 2013 – № 39.
3. Роїк В.С. Схрещення долонь в пам'яті поколінь. // Кримська світлиця. – 2013. – № 44.
4. Хало О. Корона Вишневецьких / О. Хало. – Преса України, 2011. – 440 с.

Олена Лихолат

Надія Вовк

(Слов'янськ, Україна)

ВЕСІЛЬНИЙ ВИШИТИЙ РУШНИК, ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ КУРСІ «ДОМОЗНАВСТВО»

Постановка проблеми у загальному вигляді. У кожного народу на Землі є свої традиції та звичаї. Вони передаються новим поколінням через досвід, знання й досягнення. Традиції, звичаї й обряди відіграють важливу роль у відтворенні культури і всіх сфер життя суспільства [9]. Вони забезпечують наступність нового і старого, сприяють гармонійному розвитку суспільства й особистості. Їх існування підтримується народними масами в усіх сферах громадського життя, в тому числі і сімейно-побутовій сфері.

Сімейні традиції – це те, що скріплює сім'ю, робить всіх її членів одним цілим. Саме вони протягом багатьох років і зміни поколінь зберігають єдність родини. Широко відомою сімейною традицією була і залишається передача цінних речей від старшого покоління молодшому. В Україні по

жіночій лінії передавались прикраси, рушники, саморобні вишиті та ткані вироби, тощо.

Сімейні традиції часто прив'язані до конкретних дат, конкретних подій [3, 166-179]. Головними подіями в житті кожної родини залишаються весілля, народження дітей та проводи. А головними та незмінними атрибутами на цих подіях в нашій країні залишаються рушники. І перевага надається вишитим рушникам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вишивання рушників за народними традиціями та законами можна розглядати як окремий вид творчості, навіть вид мистецтва [6; 7]. А мистецтво не просто вчить жити, а показує життя, яке часто більш справжнє, ніж, так зване «теперішнє», тому, що є людським поглядом на життя, на природу, на саму людину [10]. Саме до таких висновків у своїх науково-теоретичних дослідженнях дійшли вчені Т.Г. Аболіна, Л.Т. Левчук, О.І. Лосєв, В.І. Панченко, О.І. Фортова, Є.В. Шинкаренко та ін [1; 4; 5; 10].

Виділенням невирішених частин загальної проблеми. Людська пам'ять зберігає і проносить через віки і тисячоліття лише такі соціально-матеріальні та духовні цінності, без яких народ не може мати своєї ментальності, неповторності, можливості сходження до найвищих вершин прогресу [1]. Серед інших варто виділити весільний вишитий рушник, як віху в житті кожної людини, яка стоїть на порозі самотійного шлюбного життя. Рушник має велике національне, образно-символічне, а відтак – навчально-виховне значення [2]. Бо процес виготовлення рушника базується на творчості.

Творчість своєю сутністю, внутрішньою логікою переплітається з такими проблемами, як свідомість, мислення, пізнання, критика, практика, передбачення, соціальний ідеал [9]. Таємниця феномена творчості сягає своїм корінням у сиву давнину становлення та розвитку людських знань, культури, цивілізації [13].

Творчість має стати методологічною парадигмою сучасної діяльності людини. Нині особливо актуальною є об'єктивна потреба в активному розвитку творчого потенціалу кожної особи, нації та суспільства в цілому. В реалізації цього завдання провідна роль належить освіті, навчанню, вихованню. Не останню роль в цьому процесі має займати вчитель технології, на якого покладена місія сприяти усвідомленню підростаючим поколінням, майбутніми громадянами нашої держави справжніх національних цінностей, втілених в кольорах, орнаментах та техніках вишивки, в томи числі і на весільних рушниках.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Мета статті полягає у визначенні особливостей формування пізнавального інтересу студентів до весільного вишитого рушника, як об'єкту вивчення в навчальному курсі «Домознавство».

Виклад основного матеріалу. У вишивці весільного рушника, як і в рідній мові, народній пісні, криється таємниця українського народознавства, споконвічне прагнення народу до прекрасного. Отже рушник розглядається

нами, як один із елементів українознавства або українського народознавства [2]. Вишитий весільний рушник входить до системи національних цінностей українського народу, його національно-культурних традицій.

У візерунках і зображеннях, гармонії кольорових поєднань, швах та техніках вишитого весільного рушника відтворюється національний менталітет українського народу [6]. Вишиті весільні рушники втілюють в собі сподівання на щасливе подружнє життя, краще майбутнє. Візерунками та кольорами на весільному рушнику вишивальниця має передати всю глибину своїх відчуттів та надій.

Здавна рушник слугував ознакою охайності та працьовитості господині. Обряди, пов'язані з рушниковим мистецтвом не відмирають, а активізуються, творчо переосмислюються і осучаснюються, проте сфера використання кращих образних символів народу розширюється. Студенти під час заняття мають усвідомити, що відроджуючи традиції, слід насамперед розуміти їх значення.

Для зацікавлення будь-яким досліджуваним матеріалом необхідно розуміти потреби, важливість, доцільність вивчення предмета в цілому й окремих його складових [14]. Формуванню мотивації навчання сприяє висока пізнавальна активність студентів, що може розвинути тільки в емоційно сприятливій атмосфері творчої співпраці, на основі постійної стимуляції ініціативи. Активна самостійна робота думки починається тільки тоді, коли перед людиною виникають проблемні питання. Розвитку пізнавального інтересу, любові до досліджуваного предмета й до самого процесу розумової праці сприяє така організація навчання, за якої студент долучається до самостійного пошуку й відкриття нових знань, розв'язує проблемні завдання.

Відкриваючи нові знання з досліджуваного предмету вивчення, студент має усвідомити, що і донині в нашій країні рушник залишається головним атрибутом на весіллі. Обговорюючи тему «Весільний вишитий рушник» в навчальному курсі «Домознавство», слід обов'язково акцентувати увагу на кількості та особливостях орнаменту всіх весільних рушників. Першим рушником пов'язували старостів, якщо на заручинах доходили згоди. Батьки нареченої благословляли іконами на спеціальних рушниках (два інших), а також зустрічали їх з церкви хлібом-сіллю на третьому за композицією рушнику. Під час вінчання четвертим рушником зв'язували руки молодим, бажали їм одностайності, взаєморозуміння, щасливого і довгого подружнього шляху. На п'ятий рушник ставали молоді під час вінчання. Весільні обряди в різних регіонах нашої країни були дещо різними, проте рушник завжди залишався в центрі обряду, ритуалу. Сьогодні спостерігається, як ця традиція відроджується не лише в селах, а й у містах.

Це оберіг родини. Цього магічного значення рушнику надавала вишивка, через орнамент, колір, місце розташування окремих елементів. Весільний рушник «програмує» майбутнє життя сім'ї, несе в собі певні побажання. А для цього вишивальниця повинна знати зміст символів, має бути доброзичливою, і вишивати з добрими намірами, час від часу

проказувати молитву або заклинання. Справа в тому, що ручна вишивка сама собі є своєрідною магією, бо в процесі вишивання енергія людської думки через руку, через електромагнітних вихри на долоні, через поєднані три пальчики, якими тримається голка – сходиться на енергопровідну голку, на саме її вістря і «вшивається» в полотно під час здійснення безмежної кількості стібків, що є нічим іншим, як безкінечним повтором спіралеподібних рухів. Тобто світло-творчих рухів. Це і є творення проекту майбутньої Долі. Найпозитивнішим заняттям під час вишивання завжди було виконання ліричних пісень про щасливе кохання. Починати вишивати весільний рушник слід у четвер – «вершечок» тижня. Для вишивання використовують одну голку і нею виконують весь рушник.

Найкраще зберігають енергетику шовкові та вовняні нитки. Гірше, але теж підходить для вишивання, бавовняна заплоч. Зовсім не придатним для вишивки за енергетичним змістом виявилось синтетичне волокно.

Для весільних рушників важливим є вибір матеріалу. Весільний рушник не повинен мати обрізних країв, бо за легендою, нитка, що тече рушник, – т«наче доля, повинна ходити зліва направо і не повинна обриватись» [8]. Неприпустимим є вишивання весільного рушника на двох зшитих між собою шматках полотна. Полотно рушника неодмінно має бути єдиним цілим. Вишитий на натуральній лляній або бавовняній тканині рушник стає «живим».

Взагалі всі розміри весільного рушника, ширина і довжина, визначені каноном. Довжина при цьому має дорівнювати семи ширинам. До того ж весільний рушник не може бути вузьким (не менше 45 см) та досить довгим на довге подружнє життя. Традиційно їх довжина сягає від трьох до п'яти метрів. За давніми канонами полотно рушника умовно поділяється на три рівні частини по довжині. Середня частина рушника залишається чистою, вільною від візерунку – це символізує зв'язок зі всесвітом, космосом, Боже місце. Така композиція весільного рушника несе небесне благословення для молодої родини. І чим більше незашитого полотна в середині рушника, тим ширшим і світлішим буде життєвий шлях молодят.

Узор на рушниках має бути двобічним. Вишивальниці не слід залишати на зворотному боці ні вузликів, ні перетяжок, аби життя родини було гарним і щасливим як у свята (лицьовий бік шиття), так і в будень (зворотній бік шиття). За іншою версією лицьовий бік рушника шиється для людей, а зворотній – для Бога. Якщо й трапляються якісь помилки, то їх не виправляють, бо у житті всяке трапляється.

Перш ніж братися до вишивання слід продумати не лише зміст рушника, а й добрати колір ниток, бо кожен колір має неабияке значення для розуміння вишитого. Віддавна жовтий колір символізував Сонце, вічний вогонь, золото; зелений – рослинний світ, надії на процвітання та добробут; синій – небеса, воду, загадку пізнання світу, вірність і чесність; червоний – любов, пристрасть, протидію злим чарам; чорний – тугу, печаль, ніч, тьму. Поєднання червоного та синього кольорів символізує вірність та кохання.

Поєднання червоного з тепло-золотистим кольором надає вишивці звучання життєвої повноти, радісності та оптимізму. І все ж на весільних рушниках має переважати червоний колір. Ідеальною кольоровою гамою весільних рушників – є червоне на білому. Так підкреслюється найвищий рівень піднесеності, тріумф і велич весілля.

Дуже важливо знати та розуміти, що саме вишивати. В ідеалі, орнамент має логічно складати сім смуг, кожній з яких відводиться своє значення. Проте більш розповсюдженим є варіант з трьох головних елементів. Рушник має свої композиційні закони – триєдність сьогодення, минулого і майбутнього, триєдність Світобудови (поєднання явного і невидимого життя, та ще високого космосу). Перший – тема пам'яті предків. Вузкий геометричний візерунок, розташований вниз до краю. Другий – найширший – має назву «життя на землі» символізує сьогодення. Це основний орнамент рушника, в ньому переплітаються кілька основних мотивів-символів, як правило жіночі та чоловічі. Третій елемент (верхній ряд) звернений до центру рушника. Його називають «жертвність богам». Він пов'язаний з розвитком молодого подружжя. Тут мають бути парні зображення: дерева, квіточки, гілочки, віночки, птахи. Головне, щоби візерунок не змикався, між цими символами має залишатись порожнє місце.

Крім інших, на весільному рушникові має бути присутнім знак, що за формою нагадує хрест – це оберег для будь-якого рушника. Він може бути вишитий окремо, або вплетений в орнаментальну композицію. На весільному рушникові хрестоподібний знак має благословляти пару на утворення сім'ї, адже він є прадавнім символом поєднання чоловічої сонячної (вертикальна риска) та жіночої вологої (горизонтальна риска) енергії.

Благословенними символами весільних рушників є Дерево життя з квітами, листям і обов'язковою присутністю пари птахів вгорі обабіч Дерева, повернутих дзьобами один до одного. Пари птахів – це поетичні образи вишивки на весільному рушникові. На весільному рушнику вишивають образи таких птахів, як сокіл, павич, півень, індик. Не вишивають зозуль – вдовий символ, солов'їв – символ неодружених хлопців (щоб чоловік не зраджував). Слід лише звернути увагу, що над вишитими символами, що зображують самих молодят, нічого не вишивають, щоб не перекрити потік їх небесного благословення.

Крім інших на весільному рушникові можуть бути і інші благословенні символи, якими є ромби з точками посередині, перехрещені ромби, «розцвічені ромби», як символи благословення, зародження, початку. Іншими елементами орнаменту можуть бути безкінечними, різноманітні гірлянди, віночки, «букети», поєднані трикутники, коло. Але їх наявність на рушникові повинна бути осмислена.

Рушник має два крила, як поєднання двох протилежностей, двох доль, - чоловічої та жіночої. Першим вишивають правий кінець рушника. Це чоловіча сторона і вона має енергетичний заряд «плюс». На цю сторону в майбутньому має стати наречений. Відповідно протилежний кінець рушника

– жіночий, вишивається останнім і носить знак «мінус». На нього стає наречена. Отже, обидві сторони рушника ніколи не були однакові, на них завжди можна було знайти декілька розбіжностей. Слід зауважити, що на весільний рушник в давнину ставали навколішки.

Не можна прикрашати весільний рушник мережками та іншими мереживними швами. Рушник, на який стають молоді під час шлюбної церемонії, використовують лише один раз. Якщо ж подружнє життя цієї пари було щасливим, то в спадщину передається тільки візерунок, а рушник вишивається новий. Ініціали нареченого та нареченої вишиваються напередодні весілля. По закінченню вишивки готову роботу не перуть, щоб зберегти енергетику рушника. Рушник складають лицьовою частиною всередину один раз і згортають в трубочку. Так і зберігають, «щоби нечисть по колу ходила, а в дім дорогу не знайшла».

На заняттях по вивченню особливостей виготовлення весільного рушника в навчальному курсі «Домознавство» ми застосовуємо проблемно-пошукові технології навчання – це, насамперед, методи активізації навчання: робота у малих групах, дискусія, «мозкова атака», аналіз конкретних ситуацій, презентація, проектні роботи та інші. Навчальні завдання, практичні, самостійні, контрольні роботи мають рівень оптимальної складності, сприяють виявленню майстерності та компетентності студента. Ми регулюємо рівень складності завдань, щоразу підвищуючи його (створення ситуації успіху) [14].

В процесі викладання ми не забуваємо про величезні можливості впливу навчального матеріалу на емоційний стан студентів. Відомості про особливості виготовлення весільного рушника мають необхідну новизну, актуальність, зв'язок із життям. Ми помітили, що чим більше новий матеріал пов'язаний із засвоєними раніше знаннями, тим більше він зацікавлює студентів. Підвищенню інтересу до нового матеріалу у студента сприяє зв'язок досліджуваного матеріалу з тими інтересами, що вже існували раніше. Ми переконані, що важливим у стимулюванні пізнавального інтересу є позитивна психологічна атмосфера заняття, обрання демократичного стилю педагогічної взаємодії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших. Знайомство з асортиментом, особливостями правильної композиції, гармонії кольорів, доречності використання тих чи інших текстильних матеріалів вишиваного весільного рушника на заняттях навчального курсу «Домознавство» дозволяє долучити студента до справжньої творчості, краси і мудрості свого народу. Студент на заняттях пізнає світ чистої фантазії, натхненних образів, мистецтво високої естетичної наснаги, простору і водночас декоративного відчуття і мислення. Все це стимулює найважливіше на сьогодні – національну віру і національний оптимізм українського народу, гордість до його приналежності, а також національну відданість, людинолюбство і працелюбство, як головні ознаки людини миру.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Аболіна Т.Г. Моральнісна культура в контексті соціокультурної динаміки (філософсько-етичний аналіз) : Автореф. дис... д-ра філос. наук : 09.00.07 / Т. Г. Аболіна; Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1999. – 36 с.
2. Бойко А.М. Український рушник : засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва (на прикладі полтавського вишиваного рушника) : навч.-метод. посібн. / А.М. Бойко, В. П. Титаренко. – Полтава : Верстка, 1998. – 72 с.
3. Бочелюк В.Й. Дозвіллезнавство : навч. посібн. / В.Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
4. Естетика : Підручник / Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л. Т. Левчук. – 3-е вид., допов. і переробл. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 520 с.
5. Етика / Т.Г. Аболіна, В.В. Єфименко, О.М. Лінчук, І.В. Лосєв та ін. – К. : Либідь, 1992. – 328 с.
6. Знаки. 155 стародавніх українських вишивок / Упоряд. Т. Островська. – К. : Бібліотека журналу «СОНЯШНИК», 1992. – 72 с.
7. Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка : Альбом / Т.В. Кара-Васильєва. – К. : Мистецтво, 1993. – 263 с.
8. Весільні рушники Уманщини [Електронний ресурс] / Наталія Мамчур : Українські рушники. Сайт порталу український сувенір. – Режим доступу : http://rushnyk.ukrsov.kiev.ua/3/-/asset_publisher/9yFj/content
9. Найдєн О.С. Традиції та їх функції в умовах активних суспільних змін / О.С. Найдєн // Українська художня культура [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С.Й. Грица, Н.М. Корнієнко, Т.В. Липова [та ін.] ; за ред. І.Ф. Ляшенко. – К. : Либідь, 1996. – 415 с. - С.203-216.
10. Панченко В.І. Мистецтво в контексті культури / В.І. Панченко. – К. : ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. – 192 с.
11. Підгірняк В. Текстова вишивка. Книжкове видання / В. Підгірняк. – К., 2008. – 36 с.
12. Сорокіна Л.М. Учись вишивать / Л. М. Сорокіна. – К. : Радянська школа, 1986. – 79 с.
13. Титаренко В.П. Народні промисли України : Навчальний посібник / В.П. Титаренко. – Полтава. Видавництво «Полтавський літератор», 2011. – 524 с.
14. Усе про мотивацію / уклад. А.Г. Дербєнєва. – Х.: Вид. група «Основа», 2012. – 207 с.

Лариса Шаповал
(Полтава, Україна)

ПОЛТАВСЬКА СОРОЧКА – МАМИНА ПАМ'ЯТЬ

В сучасній Україні, актуальним є вивчення народного вбрання як елементу культурної спадщини народу для формування національної свідомості молодого покоління, закладення в нього базових цінностей та